

О. М. Мельник

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової освіти
КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ЗМІСТ ТА УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

Статтю присвячено актуальній проблемі модернізації змісту та підходів до безперервного професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти, висвітленню умов цього процесу. Обґрунтовано значення безперервного професійного розвитку педагогічних працівників, як професійного обов'язку та трудової функції вчителя, визначено професійним стандартом вчителя закладу загальної середньої освіти. Зазначено вимоги до професійної діяльності вчителя в умовах реформування Нової української школи: побудова взаємодії із здобувачами освіти на засадах принципів дитиноцентризму, педагогіки партнерства, побудови природовідповідного освітнього процесу, вміння користуватись академічною автономією. Аналіз досліджень із проблем професійного розвитку вчителя засвідчує увагу науковців до даної проблеми, шляхів її вирішення. Проте, у зв'язку із затвердженням професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти, потребують оновлення зміст та підходи до організації професійного розвитку педагогів у післядипломній педагогічній освіті. Освітньо-професійні програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників пропонуємо розробити на засадах компетентнісного підходу, з врахуванням трудових функцій та професійних компетентностей учителів. Реалізуючи особистісно орієнтований підхід, організуємо освітній процес із врахуванням індивідуальної траєкторії професійного розвитку, побудованої на визначених рівнях сформованості професійних компетентностей шляхом самооцінювання їх. Доведено, що ефективність безперервного професійного розвитку залежить від впровадження діяльнісного підходу шляхом забезпечення суб'єктної позиції слухачів курсів, добору практико орієнтованих завдань для самостійної роботи і контрольних завдань, впровадження активних методів роботи. В процесі дослідження визначені умови ефективності процесу професійного розвитку у післядипломній педагогічній освіті: вибір оптимальної форми підвищення кваліфікації слухачами; забезпечення руху за індивідуальною освітньою траєкторією; реалізацію у змісті тем трудових функцій та професійних компетентностей учителя; диференціація освітнього процесу; педагогічний супровід безперервного професійного розвитку; забезпечення ефективного зворотного зв'язку.

Ключові слова: професійний розвиток педагогічних працівників, трудові функції, професійні компетентності учителя; особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний підходи, індивідуальна програма професійного розвитку.

Постановка проблеми. Розбудова Нової української школи висуває нові підходи до педагогічної діяльності педагогічних працівників. Впровадження оновленого змісту освіти, організація освітнього процесу на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів, педагогіка партнерства, дитиноцентризму, академічна автономія вчителя вимагають нового педагогічного мислення, внутрішньої готовності вчителя до змін. Численні дослідження (McKinsey, OECD) показують, що високоефективні освітні системи мають певні спільні риси та використовують подібні інструменти для покращення результатів навчання учнів [1].

Досвід цих систем свідчить про те, що найбільше значення мають три складові:

1) залучення найкращих фахівців до педагогічної діяльності;

2) перетворення цих фахівців на ефективних педагогів;

3) здатність системи забезпечити найкращі умови навчання для кожної дитини [2].

Отже, перед закладами вищої освіти, які займаються підготовкою та підвищенням кваліфікації педагогічних працівників постають серйозні виклики щодо оновлення змісту та підходів до підготовки та підвищення фахового рівня учителів. Потребують змін як зміст, так і методи і форми роботи «перетворення вчителів на ефективних педагогів». Основою реформування освітніх та освітньо-професійних програм із підготовки та підвищення кваліфікації учителів для закладів вищої та післядипломної педагогічної освіти є «Професійний стандарт за професіями «Вчитель закладу загальної середньої освіти» [3].

Аналіз останніх досліджень і проблем.

Проблема професійного розвитку педагогічних працівників завжди була предметом дослідження як вітчизняних, та і зарубіжних дослідників. Різні аспекти професійного розвитку висвітлювали науковці: Н. Гузій, Г. Данилова, Г. Маралов, Л. Мітіна, В. Сластьонін, Ю. Сліпич та ін. Питання професійного розвитку вчителів у системі післядипломної освіти досліджували В. Андрющенко, І. Зязюн, В. Олійник, Т. Сорочан та ін. Професійний розвиток як продукт і результат діяльності педагогічного працівника розглядає І. Хоржевська [4, с. 111]; на єдність особистісних та професійних аспектів у розвитку вказують О. Вознюк та О. Дубасенюк [5]; розвиток педагога в його професійній ролі досліджувала Л. Пуховська [6]. На значення особистісно орієнтованого підходу для ефективного професійного розвитку наголошує Л. Ніколенко [7]; Л. Набока, В. Пуцов обґрунтовують андрагогічний підхід як основу навчання і розвитку дорослих, в тому числі і вчителів [8]; компетентнісний підхід як умову розвитку педагогічної компетентності вчителя висвітлювали І. Підласий та О. Савченко. На сучасному етапі реформування Нової української школи актуальність означеної проблеми є незаперечною. Проте потребує вивчення модернізація змісту підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників у зв'язку із затвердження професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти та використання його як еталону при сертифікації та атестації педагогічних працівників.

Мета статті: висвітлити особливості змісту професійного розвитку педагогічних працівників у післядипломній освіті, побудованого на основі професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти та охарактеризувати умови його ефективності.

Виклад основного матеріалу. «Професійний розвиток» у енциклопедії освіти тлумачиться як ріст, становлення професійно значущих особистісних якостей і здібностей, професійних знань та вмінь, активне кількісне перетворення особистістю свого внутрішнього світу, яке приводить до принципово нового строю і способу життєдіяльності – творчої самореалізації у професії [9]. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (стаття 22) до обов'язків педагогічних працівників включає і вимогу постійно підвищувати свою професійну майстерність [10]. Серед трудових функцій вчителя у професійному стандарті виділяють також і безперервний професійний розвиток [3]. «Професійний стандарт за професіями «Вчитель закладу загальної середньої освіти» повинен стати «лінійкою виміру» ефективного педагогічного працівника. На вимогах професійного стандарту базується атестація і сертифікація педагогічних працівників, освітні та освітньо-професійні

програми підготовки та підвищення кваліфікації вчителів. Схарактеризуємо підходи щодо побудови змісту післядипломної педагогічної освіти.

На нашу думку, важливо максимально врахувати стартовий рівень сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників, забезпечити право вибору змісту відповідно до особистих потреб. З цією метою пропонуємо слухачам курсів анкету «Самооцінювання рівня сформованості професійних компетентностей». Анкета побудована на основі професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти. Структурована за трудовими функціями та містить твердження, що відповідають умінням вчителя як складовим професійних компетентностей. Даємо змогу вчителям оцінити рівень сформованості власних професійних компетентностей за шкалою від 1 до 5 балів (категорично не погоджуюсь, скоріше не погоджуюсь, 50/50, скоріше погоджуюсь, цілком погоджуюсь). Аналіз самооцінювання рівнів сформованості професійних компетентностей є надійною основою для планування та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії під час курсів підвищення кваліфікації. Забезпечення права вибору змісту курсів для педагогічних працівників – впровадження особистісно орієнтованого підходу. Власний вибір певних тем і модулів, що базується на особистих і професійних потребах забезпечує суб'єктну позицію слухачів у освітньому процесі післядипломної педагогічної освіти. З метою створення оптимальних умов для слухачів у період курсової підготовки пропонуємо на вибір очну, дистанційну чи змішану форму навчання.

Для визначення оптимального змісту курсів підвищення кваліфікації вивчали освітні запити і потреби педагогічних працівників: були сплановані та проведені засідання фокус-груп вчителів початкових класів, заступників директорів із навчально-виховної роботи, вихователів груп подовженого дня для обговорення змісту та структури курсів підвищення кваліфікації. З метою усвідомлення педагогічними працівниками значення і змісту професійного стандарту науково-педагогічними працівниками інституту проведені вебінари, круглі столи, панельні дискусії. Під час курсів підвищення кваліфікації було апробовано та проаналізовано анкету «Самооцінювання рівня сформованості професійних компетентностей педагогічних працівників». При розробленні освітніх програм курсів підвищення кваліфікації впроваджено ідеї компетентнісного підходу: зміст навчальних модулів для слухачів курсів базується на змісті трудових функцій та професійних компетентностей вчителя. Формулювання тем, які пропонуються для засвоєння, їх змісту, завдань для самостійного опрацювання та виконання контрольних заходів максимально враховує особливості професійної діяльності різних категорій

слухачів курсу. Викладачі забезпечили інтеграцію професійних компетентностей у змісті, що дає можливість слухачам усвідомлено сприймати матеріал для засвоєння, цілеспрямовано працювати над власним професійним удосконаленням. Залежно від рівня сформованості професійних компетентностей і професійних потреб пропонуємо слухачам на вибір для засвоєння теми: «Нормативно-правове забезпечення освіти», «Безпека життєдіяльності у професійній галузі», «Організація інклюзивної освіти», «Впровадження педагогіки партнерства», «Українська на щодень: для професійного зростання», «Інноваційні технології організації освітнього процесу в НУШ», «Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників». Самостійний вибір актуальних тем дозволяє економити час та зусилля для засвоєння програми курсів, зосередитись на значимих для вчителя проблемах, керувати власним професійним зростанням.

Діяльнісний підхід до організації освітнього процесу у післядипломній педагогічній освіті виявляється при підготовці змісту завдань для слухачів, використання активних методів навчання під час проведення навчальних занять. Наприклад, пропонуємо завдання для самостійної роботи слухачів курсів із теми «Сучасні підходи до організації навчального процесу»:

– Наведіть зразки різнорівневих завдань до уроку, побудованого на засадах особистісно орієнтованого підходу (тема за вибором слухача).

– Розробіть методичні рекомендації «Умови підготовки та проведення уроку на засадах компетентнісного підходу».

– Проаналізуйте власну педагогічну діяльність, проілюструйте на прикладах із власного досвіду впровадження діяльнісного підходу в освітній процес.

– Доведіть ефективність побудови освітнього процесу на засадах інтегрованого підходу.

– Продумайте шляхи впровадження в освітній процес закономірностей навчання, на прикладах із власної професійної діяльності опишіть дії вчителя із врахування закономірностей навчання.

Зміст завдань для залікових робіт із модулів намагаємось зробити максимально практико орієнтованими. Наприклад, завдання залікової роботи до теми «Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників». Оберіть одну із загальних компетентностей та одну з професійних компетентностей, які, на Вашу думку, Вам слід розвивати (із зазначених у Професійному стандарті від 23.12.2020 р.). Запишіть ці назви в колонку «Компетентності» таблиці. Запропонуйте шляхи розвитку обраних видів загальної та професійної компетентності, зазначивши у другій колонці таблиці тематику вебінарів, тренінгів, які пропонують суб'єкти підвищення кваліфікації

(КЗ «ЗОІППО» ЗОР, національна освітня платформа «Всеосвіта», студія онлайн-освіти EdEra, освітній онлайн-портал «На урок» та ін.), назви літературних джерел, досвідів роботи, які плануєте вивчати, назви професійних спільнот, в яких плануєте брати участь, назви власних освітніх продуктів, над якими Ви працюєте. Після зазначення тематики заходу вставте в таблицю покликання на сайт суб'єкта підвищення кваліфікації.

Діяльнісний підхід впроваджуємо і при організації освітнього процесу. Лекції за запитами слухачів, майстер-класи із актуальних проблем навчання, відкрита практика, обмін досвідом, презентація власних знахідок у освітньому процесі сприяють максимальній індивідуалізації освітнього процесу в післядипломній освіті, задовольняють потреби слухачів у особистісному та професійному зростанні, мотивують до нових пошуків, творчості. Під час дистанційної форми організації і проведення курсів підвищення кваліфікації практикуємо поділ на групи під час вебінарів з метою обговорення, аналізу, вирішення проблем чи педагогічної ситуації; створення хмари слів; використання інтерактивних дошок; проведення вікторин, колективного обговорення. Підсумкове заняття планується як обмін досвідом, власними знахідками побудови освітнього процесу в Новій українській школі. Практикуємо «педагогічний тренажер» – відеозаписи фрагментів уроків, занять, ситуацій, завдань, вирішуючи які слухач курсів зможе вдумливо працювати над власним професійним розвитком.

При очній формі проведення курсів підвищення кваліфікації слухачам пропонуються на вибір теми проектів та об'єднання в групи. Учителі практикуються у формулюванні мети модельного тижня, дня, системи уроків із врахуванням таксономії Блума; добирають прийоми мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів; розробляють компетентнісно орієнтовані завдання на урок, максимально наближені до життя дітей; пропонують систему методів навчання (в тому числі ігрових та використання шести цеглинок LEGO), необхідні засоби навчання, прийоми формування оцінювання. Співпраця у групах сприяє формуванню умінь працювати в команді, взаємодіяти, розвиває загальні компетентності вчителів – громадянську, соціальну, лідерську. Презентація проекту кожною групою, його колективне обговорення сприяє розвитку педагогічної творчості кожного слухача.

З метою забезпечення супроводу безперервного професійного розвитку педагогічних працівників у міжкурсовий період підтримуємо постійний зв'язок із учителями шляхом проведення «Гарячої лінії НУШ: початкова школа». Вчителі та вихователі мають змогу поставити викладачам кафедри початкової освіти актуальні питання із організації освітнього процесу. Проведення вебінару-консультації викладачами із вирішення актуальних

проблем забезпечує рефлексію результативності курсів підвищення кваліфікації, дає змогу оперативно вносити зміни до змісту ОПП з врахуванням професійних потреб педагогів. За потреби до проведення консультацій залучаються і інші фахівці, управлінці, автори підручників.

Дієвою формою отримання інформації про зміст та ефективність проведення курсів підвищення кваліфікації є анкета зворотного зв'язку для слухачів курсів, коли вони аналізують якість змісту, методів, форм роботи, пропонують зміни щодо удосконалення. Анкета проводиться анонімно, аналізується на рівні структурних підрозділів та узагальнюється адміністрацією.

Акцентуємо увагу на виявлені в ході дослідження умови ефективності професійного розвитку педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти. Перш за все, вибір зручної форми підвищення кваліфікації – очна, дистанційна, змішана; курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, вебінарів, які відповідають професійним запитам педагогів. По-друге, реалізація індивідуальної освітньої траєкторії на основі самодіагностики рівня сформованості загальних та професійних компетентностей, що визначені професійним стандартом вчителя закладу загальної середньої освіти. По-третє, конструювання змісту курсів підвищення кваліфікації з врахуванням трудових функцій та професійних компетентностей вчителя, забезпечення диференційованого підходу до слухачів. Наступна умова – супровід безперервного професійного розвитку на основі ефективного зворотного зв'язку, внесення змін до ОПП та організації освітнього процесу.

Висновки і пропозиції. Отже, реформування Нової української школи висуває вимоги до професійної підготовки вчителя, який усвідомлює ціннісно-сміслові доміанти НУШ, організовує педагогічну взаємодію на засадах дитиноцентризму, педагогіки партнерства, природовідповідного освітнього процесу. Показником виміру результативності діяльності педагогічних працівників слугує професійний стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти. Однією із трудових функцій та обов'язком педагогічних працівників є їх безперервний професійний розвиток. Післядипломна педагогічна освіта повинна модернізувати зміст та підходи до підвищення кваліфікації педагогічних працівників на основі професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти з врахуванням трудових функцій та професійних компетентно-

стей. Подальшого дослідження потребує розгляд проблеми розвитку загальних компетентностей педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти.

Список використаної літератури:

1. How the world best-performing school systems come out on top. McKinsey. 2007.
2. Teachers matter. Education and training policy attracting, developing and retaining effective teachers. *OECD*. 2005.
3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) від 23.12.2020 № 2736. URL: https://rada.info/upload/users_files/41868892/07679bad4b9af36be54148ac42826c1b.pdf
4. Хоржевська І. М. Професіоналізм та професійний розвиток особистості. *Наукові праці. Державне управління*. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2016/11_2016/12.pdf.
5. Вознюк О. В. Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін / О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк // *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова*. К., 2010. Вип. 12 (22). С. 17–20. (Серія 16 «Творча особистість»). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/8418>.
6. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал*. 2011. № 1. URL: https://lib.iitta.gov.ua/2564/1/Порівняльна_професійна_педагогіка_-Випуск_1.pdf.
7. Ніколенко Л. Модернізація післядипломної педагогічної освіти в контексті особистісно орієнтованого підходу. *Післядипломна освіта в Україні*. 2007. № 2. С. 38–41.
8. Пуцов В. І. Особливості навчання дорослої людини: навчальний посібник / В. І. Пуцов, Л. Я. Набока. К.: ЦППО АПН України, 2004. 56 с.
9. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В. Кремень. Київ: Юрінком-Інтер, 2008. 1040 с.
10. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

Melnyk O. Contents and conditions of effective professional development of pedagogical workers in postgraduate pedagogical education

The article is devoted to the topical problem of modernization of the content and approaches to continuous professional development of pedagogical workers in the system of postgraduate pedagogical education, and covers the conditions of this process. The importance of continuous professional development of pedagogical workers as a professional duty and job function of a teacher, defined by the professional standard of a teacher of general secondary education, is substantiated. The requirements for professional activity of a teacher in the conditions of reforming the New Ukrainian School are indicated: building interaction with students according to the principles of child-centeredness, pedagogy of partnership, building an environmentally friendly educational process, and the ability to enjoy academic autonomy.

Analysis of research on the problems of professional development of teachers shows the attention of scientists to this problem and ways to solve it. However, in connection with the approval of the professional standard of teachers of general secondary education, the content and approaches to the organization of professional development of teachers in postgraduate pedagogical education need to be updated. We propose developing educational and professional training programs for teachers in accordance with the competency-based approach, taking into account the job functions and professional competencies of teachers. Implementing a personality-oriented approach, we can organize the educational process taking into account individual trajectories of professional development, built on self-assessed levels of professional competencies. It is proved that the effectiveness of continuous professional development depends on the implementation of the activity approach by ensuring the subjective position of course students, selection of practice-oriented tasks for independent work and control tasks, and the introduction of active working methods.

During the research, main conditions of efficiency of the professional development process in postgraduate pedagogical education are determined: the choice of the optimal form of advanced training by course students; ensuring movement along the individual educational trajectory; implementation in the content of the topics of job functions and professional competencies of the teacher; differentiation of the educational process; pedagogical support of continuous professional development; and providing effective feedback.

Key words: *professional development of pedagogical workers, job functions, professional competencies of a teacher, personality-oriented, competence, and activity approaches, individual professional development program.*